

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Юридичний інститут

Збірник наукових статей

**Актуальні проблеми вдо-
сконалення чинного зако-
нодавства України**

Випуск XXVIII

м. Івано-Франківськ, 2012

АРЕШТ АКЦІЙ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

УДК 347.238.31

Значна частина корпоративних спорів пов'язана з обігом акцій. Часто учасники судового процесу змушені звертиса до такого заходу забезпечення позову як арешт акцій. Разом з тим процедура накладення арешту на даний вид майна не є досконалою. Відносно слабке правове регулювання порядку накладення арешту на акції спричинило чимало зловживань в господарському процесі. Не в останню чергу це зумовлено подвійною природою акції як цінного паперу. З одного боку акція – це річ. З іншого боку акція посвідчує сукупність корпоративних прав щодо управління товариством, отриманням дивідендів, частки майна при його ліквідації тощо.

Акція, як цінний папір, вирізняється з поміж інших емісійних цінних корпоративним характером права, нею посвідченого, що обумовлює необхідність встановлення щодо акції індивідуалізованого правового режиму, який, з урахуванням зазначених особливостей не може повністю співпадати з правовим режимом інших емісійних цінних паперів [1, с. 4].

При накладенні арешту на акції фактично відбувається заборона відчуження корпоративних прав. Але чи означає арешт акцій заборону реалізації цих прав?

Окремі аспекти аналізованої проблеми досліджували українські вчені І.В.Спасибо-Фатєєва, О.М.Вінник, О.С.Швиденко, Ю.М.Павлюченко, В.В.Заборовський, а також російські - В.І.Добровольський, Л.С.Михалевич, А.В.Савіков та інші. Разом з тим у працях вище згаданих науковців не всі особливості та складні моменти були вирішені.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні наслідків накладення арешту на акції та аналізі порядку їх арешту.

Акція — іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств [2]. Таким чином, акція засвідчує сукупність прав.

Одне з питань, що виникають при арешті акцій: чи означає їх арешт заборону реалізації прав, що впливають з них?

Законодавчо вище зазначена проблема прямо не врегульована. Частиною 4 ст. 67 ГПК України закріплено, що не допускається забезпечення позову шляхом заборони участі акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників товариства. Але чи стосується це обмеження тільки заборони відповідачеві вчиняти певні дії (п. 2 ч. 1 ст. 67 ГПК України)? Чи його дія розповсюджується також і на інші заходи забезпечення позову, зокрема, арешт акцій (п. 1 ч. 1 ст. 67 ГПК України)?

Частина 6 статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» передбачає, що прості акції надають їх власникам право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством, на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації та інші права, передбачені законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств [3].

В «Положенні про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств» затвердженому рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23 грудня 1998 року №199 відсутні обмеження чи заборона відносно реєстрації акціонерів, на акції яких накладений арешт під час проведення загальних зборів товариства [4].

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в Роз'ясненнях №9 від 03.07.2007 року «Щодо порядку застосування статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» стосовно права власника арештованих акцій брати участь в управлінні товариством шляхом голосування на загальних зборах» зазначила, що до вирішення справи у судовому порядку щодо позбавлення акціонера права власності на акції власник акцій має право на участь у загальних зборах товариства [5].

Певну ясність вніс Вищий господарський суд України в Рекомендаціях №04-5/14 від 28.12.2007 року «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин». В п. 2.7. зазначено, що накладення арешту на акції означає обмеження права відчужувати акції, а не обмеження прав, посвідчених акціями. Арешт акцій не позбавляє їх власника можливості реалізації посвідчених акціями корпоративних прав і не призводить до зменшення загальної кількості акцій у статутному капіталі акціонерного товариства та, відповідно, загальної кількості голосів акціонерів. Тому у визначенні правомочності загальних зборів акціонерів у господарських судах відсутні підстави для неврахування голосів акціонерів, акції яких перебувають під арештом [6].

Пленум Верховного Суду України в Постанові №13 від 24.10.2008 року «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» висловився аналогічно (п. 48) [7].

Серед науковців погляди на обсяг корпоративних прав, якими володіє акціонер, акції якого арештовані, різняться.

На думку Л.С.Михалевича, важливе значення має направленість позову. Вчений висловлює точку зору про те, що у випадку арешту акцій як засобу забезпечення майнових вимог позивача (наприклад, стягнення на майно боржника у зв'язку з невиконанням умов кредитного договору), справедливо, що акціонер

не позбавляється права на управління товариством. Адже кінцева мета позову продаж та виручення коштів для задоволення майнових інтересів кредитора.

У випадку, коли спір випливає із відносин володіння акціями, то на думку автора, доцільно накладати арешт на акції, обмежувати корпоративні права володільця акціями [8, с. 83].

Підтримує вище зазначену позицію В.І.Добровольський, який зазначає, що відповідач, який голосує акціями, що придбані на підставі оспорюваного правочину, має можливість приймати участь у прийнятті рішення про додатковий випуск акцій, про укладення значного правочину, правочину щодо вчинення якого є заінтересованість, про призначення керівника (який зможе реалізувати майно товариства по заниженій вартості) [9, с. 142].

Вище зазначені автори виходять з наступного. Мета арешту - забезпечення позову або стягнення, тобто арешт гарантує позивачеві можливість, у разі визнання судом його вимоги, задоволення заявлених позивачем вимог з боку відповідача. Тож якщо метою позову був спір з приводу корпоративних прав, то закономірно було б обмежити недобросовісного володільця акціями в можливості реалізувати корпоративні права, які випливають з акцій.

Дещо іншої позиції притримується А.В.Савіков. На думку вченого, не має необхідності обмежувати право акціонера в праві на участь у зборах. Участь акціонера, на акції якого накладено арешт, на загальних зборах товариства не може вплинути на рішення, що приймаються ними, і на ринкову вартість акцій. Разом з тим голосування акціями може призвести до певних негативних наслідків: частка акцій в статутному капіталі зменшиться, буде прийнято рішення про додатковий випуск акцій чи відчуження ліквідного майна [10, с. 118]. Тобто автор розщеплює право на управління, яке належить кожному акціонеру – власнику протих акцій, на: право участі в зборах товариства; 2) право голосу на зборах товариства (прийняття рішень). При цьому, як наслідок, автор пропонує право голосу акціонера обмежити.

Вважаємо, варто не погодитися з думками вище згаданих науковців. Позивач має достатньо правових засобів для блокування неправомірних дій з боку відповідача. Зокрема, у випадку збільшення статутного капіталу чи обрання нового керівника позивач може звернутися до суду з вимогою вжити додаткових заходів до забезпечення позову, а саме: вимагати призупинити дію рішення загальних зборів про збільшення статутного капіталу, заборонити керівнику вчиняти дії спрямовані на відчуження найбільш ліквідного майна. Якщо ж дозволити заборону голосувати акціями, участі в загальних зборах товариства, то це може призвести до блокування діяльності акціонерного товариства.

Слід відзначити, що до моменту прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» арешт акцій в певних випадках призводив до неможливості голосувати цими акціями. Це пояснюється тим, що акції перебували в документарній та бездокументарній формах (в тому числі акції на пред'явника). У випадку арешту акцій на пред'явника останні передавались на зберігання до установ Національного банку України (п. 7 Постанови). Відповідно власник таких акцій не міг брати участь в управлінні акціонерним товариством шляхом участі в загальних зборах, адже з передачею акцій на пред'явника їх власник позбавлявся

можливості довести своє право на участь, оскільки у нього відсутній єдиний належний для таких випадків документ – цінний папір. Але позбавлення можливості власника акцій на пред'явника брати участь в загальних зборах не означало відсутності в нього вказаного права. Право на управління зберігалось за їх власником, але, оскільки останній був позбавлений права володіння акцією, він не міг здійснити це право.

Таким чином, арешт акцій не позбавляє власника акцій частини корпоративних прав, які випливають з володіння ними. Зокрема, акціонер, акції якого перебувають під арештом, не позбавлений права на управління товариством через участь у голосуванні на загальних зборах товариств.

Деяко відмінна ситуація складається щодо інших корпоративних прав акціонера. Зокрема, поширеними корпоративними спорами є спори про виплату дивідендів. Необхідно враховувати, що арешт акцій застосовується як:

- 1) засіб забезпечення позову з ініціативи суду та
- 2) засіб забезпечення виконання вже існуючого судового рішення з ініціативи державного виконавця.

Якщо арешт акцій застосовується державним виконавцем на етапі виконавчого провадження, то безумовно заборона розпорядження акціями є обґрунтованою. Адже існує вже на цей момент судове рішення, яким визнано, що акції даній особі не повинні належати. Складнішим є застосування арешту акцій в порядку п. 1 ч. 1 ст. 67 ГПК України.

На думку Л.С.Михалевича, сумнівним є право забороняти акціонеру отримати дивіденди за акціями, коли спір з приводу акцій ще не вирішений [8, с. 86]. Але якщо прийняти до уваги позицію науковця, то взагалі ставиться під сумнів практична значимість забезпечення позову як інституту господарського процесуального права. Адже позов позбавлений будь-якого сенсу, якщо виконати рішення буде неможливо. Обмеження реалізації права на розпорядження дивідендами не перешкоджає діяльності господарського товариства. Воно також не завдає шкоди акціонеру, оскільки у випадку визнання права власності за ним, право на отримання дивідендів в нього залишається.

Тому можливість обмеження права на дивіденди вважаємо допустимим.

Як зазначалося вище, арешт акцій застосовується як засіб забезпечення позову з ініціативи суду та засіб забезпечення виконання вже існуючого судового рішення з ініціативи державного виконавця.

Законодавство про виконавче провадження не проводить різниці між накладенням двох вище згаданих, різних за суб'єктом ініціювання, видів арешту. Процедура накладення арешту передбачена Постановою Кабінету Міністрів України №1744 від 22.09.1999 року «Про затвердження порядку накладення арешту на цінні папери» (далі – Постанови). В ній надто мало приділяється уваги накладенню арешту на такий цінний папір як акція в бездокументарній формі (п. 8) [11].

З аналізу норм господарсько-процесуального законодавства чітко не визначено в якому порядку накладається арешт на акції у випадку застосування аналізованого виду забезпечення позову. Зокрема, чи може бути ухвала господарського суду (без винесення відповідної постанови державного виконавця) підставою

для арешту акцій? Відповідь на це запитання можна знайти в Постанові. Відповідно до п. 8 цінні папери, випущені у бездокументарній формі, та знерухоми цінні папери, на які накладено арешт, обмежуються в обігу шляхом здійснення зберігачем відповідної облікової операції невідкладно після отримання копії постанови державного виконавця. У цьому разі частина або вся кількість цінних паперів на рахунку власника обмежується в обігу шляхом виконання відповідного облікового запису. Для накладення арешту на цінні папери державний виконавець відповідно до законодавства виносить окрему постанову або в постанові про відкриття виконавчого провадження зазначає факт накладення арешту на майно (п. 5 Постанови) [11].

Тож суб'єктом, який уповноважений накладати арешт, є державний виконавець. Саме таку позицію висловила Професійна асоціація зберігачів та депозитаріїв (далі – ПАРД). В Листі №01-03/302 від 11.09.2001 року «Про ухвалу суду про забезпечення позову» ПАРД відзначила, що виконання даної ухвали повинно здійснюватись за умови винесення державним виконавцем відповідної постанови [12]. Тому робимо висновок, що ухвали суду про забезпечення позову - недостатньо. Неодмінною умовою для арешту акцій повинно бути винесення постанови державного виконавця.

Тому, вважаємо, практичного підґрунтя в розмежуванні арешту акцій в залежності від предмету позову не має. Актуальнішим при застосуванні арешту є чітке встановлення прав, які забороняється та дозволяється обмежувати за арештованими акціями. До перших слід віднести право на управління. Обмеження інших корпоративних прав при арешті акцій вважаємо допустимим. Щодо порядку застосування арешту акцій, то в будь-якому випадку повинна бути винесена постанова державного виконавця.

1. *Швиденко О.С. Акція як об'єкт права власності: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. - Київ, 2006. – 208 с.*
2. *Про акціонерні товариства: Закон України №514-V від 17.09.2008 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2008. - №50-51. - Ст. 384.*
3. *Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 року №3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - №31. - Ст. 268.*
4. *Про затвердження Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23 грудня 1998 року №199 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>*
5. *Щодо порядку застосування статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» стосовно права власника арештованих акцій брати участь в управлінні товариством шляхом голосування на загальних зборах: Роз'яснення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.07.2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>*

6. *Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Президії Вищого господарського суду №04-5/14 від 28.12.2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>*
7. *Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 24.10.2008 року // Вісник Верховного Суду України. - №11. – 2008.*
8. *Михалевич Л. С. Арест акций // Правоведение. - 2002. - № 1 (240). - С. 76 – 87.*
9. *Добровольский В. И. Проблемы корпоративного права в арбитражной практике / В. И. Добровольский. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 448с.*
10. *Савиков А.В. Арест акций и право на участие в общем собрании акционеров // Журнал российского права. 2002. № 5. – С. 116-121.*
11. *Про затвердження порядку накладення арешту на цінні папери: Постанова Кабінету Міністрів України №1744 від 22.09.1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>*
12. *Про ухвалу суду про забезпечення позову: Лист Професійної асоціації зберігачів та депозитаріїв №01-03/302 від 11.09.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>*

Ковалишин О.Р. Арешт акцій: окремі питання правозастосування

Стаття присвячена окремим питанням застосування арешту акцій. Досліджуються проблеми порядку застосування даного виду забезпечення позову. Аналізується обсяг обмежень при арешті акцій.

Ключові слова: арешт акцій, забезпечення позову, корпоративні права

Ковалишин О.Р. Арест акций: отдельные вопросы правоприменения

Статья посвящена отдельным вопросам применения ареста акций. Исследуются проблемы порядка применения данного вида обеспечения иска. Анализируется объем ограничений при аресте акций.

Ключевые слова: арест акций, обеспечения иска, корпоративные права

Kovalyshyn O.R. The arrest of the shares: the questions of law enforcement

The article is devoted to the questions of such measure of suit ensuring as the arrest of the shares. The problems of law enforcement of this type of claim are analyzed. The restrictions of the arrest of the shares are analyzed.

Keywords: arrest of shares, ensuring of suit, corporate law